

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

11^{ΟΥ} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΟΜΕΡ

Επιμέλεια Έκδοσης:

Αλεξάνδρα Ανδρούσου

Μαρία Σφυρόερα

Αγγελική Βελλοπούλου

Στέλλα Δέλη

Ελένη Διδάχου

Ευφροσύνη Κατσοκονούρη

Σοφία Σαϊτή

Από Εδώ και από Παντού:
εκπαιδευτικές αλλαγές και παιδαγωγικές πρακτικές
για ένα ανοιχτό σχολείο

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2019

Διοργανωτές του Συνεδρίου

Organisation Mondiale pour l'Éducation Préscolaire
World Organisation for Early Childhood Education
Organización Mundial para la Educación Preescolar
Παγκόσμια Οργάνωση Προσχολικής Εκπαίδευσης
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ www.omep.gr
e mail: omepgr@gmail.com

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής
στην Προσχολική Ηλικία

<http://www.ecd.uoa.gr>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ
UNIVERSITY COLLEGE LONDON, INSTITUTE OF EDUCATION
ΚΟΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Υπό την Αιγίδα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Πρακτικά 11^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Ο.Μ.Ε.Ρ. – Ε.Κ.Π.Α.

Από Εδώ και από Παντού: εκπαιδευτικές αλλαγές και παιδαγωγικές πρακτικές για ένα ανοιχτό σχολείο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ανδρούσου Αλεξάνδρα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, στο Τ.Ε.Α.Π.Η. του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Σφυρόερα Μαρία, Επίκουρη Καθηγήτρια, στο Τ.Ε.Α.Π.Η. του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Βελλοπούλου Αγγελική, Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών

Δέλη Στέλλα, Εκπαιδευτικός ΠΕ 60, Med στην Συμβουλευτική στην Εκπαίδευση, Υγεία και Εργασία, Σύμβουλος Ψυχικής Υγείας, εκπαιδευμένη στην συστημική συμβουλευτική

Διδάχου Ελένη, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου Νηπιαγωγών (ΠΕ 60), Περιφερειακού Κέντρου Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) Δυτικής Ελλάδος, Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κατσικονούρη Ευφροσύνη, Εκπαιδευτικός ΠΕ60, Νομικός, Med

Σαΐτη Σοφία, εκπαιδευτικός ΠΕ60, Msc ΤΠΕ για την Εκπαίδευση, τ. Σχολική Σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής

Στοιχειοθεσία: *Ελένη Διδάχου*

Έκδοση: ΟΜΕΡ Ελλάδα– ΤΕΑΠΗ - ΕΚΠΑ

Πλήρης βιβλιογραφική αναφορά

Ανδρούσου, Α., Σφυρόερα, Μ., Βελλοπούλου, Α., Δέλη, Σ., Διδάχου, Ε., Κατσικονούρη, Ε., & Σαΐτη, Σ. (Επιμ.) (2019). *Από εδώ και από παντού: Εκπαιδευτικές αλλαγές και παιδαγωγικές πρακτικές για ένα ανοιχτό σχολείο*. Πρακτικά 11^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου ΟΜΕΡ –ΤΕΑΠΗ – ΕΚΠΑ. Ανακτήθηκε από <http://www.omep.gr/συνέδρια/241-11ο-συνέδριο.html>

ISBN 978-618-84599-0-8

ISBN 978-618-80640-7-2

Copyright 2019

Οι εργασίες του συνεδρίου που περιλαμβάνονται στον τόμο κρίθηκαν από κριτές μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής του Συνεδρίου.

Οι τρόποι με τους οποίους μαθητές νηπιαγωγείου εννοιολογούν και αντιλαμβάνονται τους εθνικούς «άλλους» και ένας διαφορετικός τρόπος εορτασμού της 25ης Μαρτίου στο νηπιαγωγείο.

*Χάλαρη Μαρία, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, ΕΚΠΑ, maria.chalari.14@alumni.ucl.ac.uk
Σφυρόερα Μαρία, Επίκουρη καθηγήτρια, ΤΕΑΠΗ ΕΚΠΑ, msfyroera@ecd.uoa.gr*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη του Κοινωφελούς Ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης στο Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών έχει σκοπό να μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο ζητήματα αναφορικά με τους εθνικούς «άλλους» εμφανίζονται στις πρακτικές των εκπαιδευτικών και στον λόγο και τα έργα των παιδιών. Συγκεκριμένα, η έρευνα αυτή προσπαθεί να διερευνήσει με τη βοήθεια συνεντεύξεων τον τρόπο με τον οποίο τα νήπια αντιλαμβάνονται, φαντάζονται, εννοιολογούν και μιλούν για τους εθνικούς «άλλους», να μελετήσει το περιεχόμενο της επίσημης γνώσης για τους εθνικούς «άλλους» που παρέχεται στο σχολείο, και συγκεκριμένα το περιεχόμενο της προετοιμασίας και διεξαγωγής της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου στο νηπιαγωγείο, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους οι μαθητές αντιλαμβάνονται τη γνώση αυτή. Επιπρόσθετα επιδιώκει να εισάγει και να αξιολογήσει μια διαφορετική προσέγγιση στη διδασκαλία και μάθηση αναφορικά με τους εθνικούς «άλλους».

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Εθνική ταυτότητα, Προσχολική ηλικία, Εθνική γιορτή, Ποιοτική έρευνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πολιτισμική ετερότητα σε διεθνές και σε εθνικό επίπεδο διαμορφώνει τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, όπου παρατηρείται αυξημένη διαπολιτισμική επαφή μεταξύ χωρών. Άνθρωποι από διαφορετικά πολιτισμικά, θρησκευτικά, εθνικά περιβάλλοντα ζουν και συνυπάρχουν σε μέρη και καταστάσεις διαφορετικές από αυτές που είχαν συνηθίσει. Η Ελλάδα είναι μια από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εξαιτίας της προσφυγικής κρίσης βρίσκεται σε μια φάση σημαντικής δημογραφικής πολιτικής και κοινωνικής μεταβολής (Tsekerisetal, 2015).

Σήμερα ζούμε σε μια εποχή οικονομικών αλλαγών, σε μια εποχή κοινωνικής και ανθρωπιστικής κρίσης, η οποία εγείρει σημαντικά ερωτήματα για το πώς διαμορφώνεται η ελληνική εθνική ταυτότητα. Οι πρόσφατες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές φαίνεται να επηρεάζουν το αίσθημα του «ανήκειν» των Ελλήνων και την εθνική τους ταυτότητα. Παρατηρείται ότι όσο πιο βαθιά στην κρίση μπαίνει η Ελληνική κοινωνία και όσο πιο πολύ αυξάνεται η ανεργία και χαμηλώνει το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων, τόσο αυξάνονται τα επεισόδια ρατσιστικής βίας προς τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, κυρίως στην Αθήνα (Amnesty International, 2017).

Στο πλαίσιο αυτό της ελληνικής οικονομικής, κοινωνικής και ανθρωπιστικής κρίσης κρίνεται απαραίτητη η ανάγκη για νέες μορφές ταυτότητας πιο κατάλληλες για αυτή τη νέα εποχή. Ο εκπαιδευτικός θεσμός λόγω του ότι αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων, έκφρασης κοινωνικών σχέσεων και ταυτοτήτων και διαμόρφωσης αντιλήψεων και πρακτικών (Johnson & Hallgarten, 2002· Kenway & Bullen, 2000) καλείται να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της εποχής και να ασκήσει καθοριστικό ρόλο στη προετοιμασία των μαθητών για το νέο κοινωνικό και πολιτιστικό τους περιβάλλον, την εξάλειψη των διακρίσεων, την καλλιέργεια του αμοιβαίου σεβασμού και της συνεργασίας και την ένταξη των αλλοδαπών μαθητών και μαθητριών στην Ελληνική κοινωνία.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ- ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Από την ανασκόπηση της ελληνικής βιβλιογραφίας παρατηρείται ότι στην Ελλάδα έχει διερευνηθεί και αναλυθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος και κυρίως ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας των παιδιών, δεν έχει διερευνηθεί όμως επαρκώς ο ρόλος των εθνικών εορτών στη σχολική ζωή και η επίδρασή τους στη διαμόρφωση των εννοιολογήσεων και αντιλήψεων των μαθητών για τους εθνικούς «άλλους».

Υπάρχουν έρευνες για τις εθνικές εορτές, οι έρευνες όμως αυτές εστιάζουν κυρίως στην καταγραφή, την περιγραφή και την ανάλυση του περιεχομένου τους (βλ. ενδεικτικά Μπονίδης, 2004· Ανδρέου κ.α., 2002· Κουλούρη, 1995), και όχι στην επίδραση τους στις εννοιολογήσεις των μαθητών. Υπάρχει μια έρευνα που διερευνά τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές κατανοούν την εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου, η έρευνα αυτή όμως αφορά παιδιά δημοτικού και συγκεκριμένα παιδιά ηλικίας δώδεκα ετών (Andreou et al., 2003). Γενικά παρατηρείται ότι οι περισσότερες σχετικές έρευνες επικεντρώνονται στο Δημοτικό, στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο και όχι στο Νηπιαγωγείο.

Πολύ αξιόλογη προσπάθεια για τη διερεύνηση του ρόλου των εθνικών εορτών στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας και για τον εκσυγχρονισμό τους μέσα από διαπολιτισμικές προσεγγίσεις έχει γίνει από τους δασκάλους του 132ου Δημοτικού Αθηνών στη Γκράβα, οι οποίοι υιοθετούν μια νέα οπτική στο θέμα των σχολικών εορτών, τόσο ως προς το περιεχόμενό τους όσο και ως προς τη διαδικασία πραγματοποίησής τους (Πρωτονοταρίου κ.α., 2008).

Για τους παραπάνω λόγους και λαμβάνοντας υπόψη τις προσπάθειες που έχουν ήδη γίνει από κάποιους εκπαιδευτικούς (βλ. 132^ο Δημοτικό Αθηνών) η έρευνα που παρουσιάζεται σε αυτή την ανακοίνωση εστιάζει στον εκπαιδευτικό θεσμό, και συγκεκριμένα, προσπαθεί α) να διερευνήσει, να καταγράψει και να αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο τα νήπια αντιλαμβάνονται, φαντάζονται, εννοιολογούν και μιλούν για τους εθνικούς «άλλους» και συγκεκριμένα για την Τουρκία και τους Τούρκους, β) να αναλύσει το περιεχόμενο της επίσημης γνώσης για τους εθνικούς «άλλους» που παρέχεται στο πλαίσιο μιας παραδοσιακής προσέγγισης, γ) να διερευνήσει τις εκπαιδευτικές πρακτικές μέσω των οποίων μεταδίδεται και αποκτάται η γνώση αυτή, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους οι μαθητές την αντιλαμβάνονται και δ) να εισάγει και να αξιολογήσει μια διαφορετική προσέγγιση στη διδασκαλία και στη μάθηση αναφορικά με τους εθνικούς «άλλους».

Σχετικά με την επιλογή του εθνικού «άλλου», επιλέχθηκε η Τουρκία λόγω της μακράς ιστορίας σύγκρουσης που επικαθορίζει τη σχέση των δύο χωρών. Οι Τούρκοι αποτελούν έναν από τους πιο σημαντικούς «άλλους», ίσως τον πιο σημαντικό, σε αντιδιαστολή με τον οποίο τα ελληνόπουλα κατασκευάζουν τη δική τους εθνική ταυτότητα (Dragonas, 2003).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ερευνητικά Ερωτήματα

Με βάση τους παραπάνω σκοπούς της έρευνας τα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Με ποιους τρόπους εννοιολογούν και αντιλαμβάνονται τα νήπια τους εθνικούς «άλλους» και συγκεκριμένα την Τουρκία και τους Τούρκους;
- Πώς μπορεί να επιδράσει σε αυτές τις εννοιολογήσεις μια παρέμβαση εορτασμού εθνικής γιορτής με διαπολιτισμικό προσανατολισμό;
- Ποιες οι διαφορές ανάμεσα στο περιεχόμενο της γνώσης που προωθεί το πρόγραμμα παρέμβασης και στο περιεχόμενο της γνώσης που παρέχει μια πιο «κλασική» ως προς τον εορτασμό εθνικής γιορτής παρέμβαση και πώς αυτές οι διαφορές επιδρούν στις εννοιολογήσεις των παιδιών;

Θεωρητική Προσέγγιση- Επιστημολογία

Η μελέτη αυτή τοποθετείται στα πλαίσια του «κονστρουκτιβισμού», ο οποίος είναι ένας τρόπος σκέψης, μια επιστημολογία η οποία απορρίπτει την άποψη της αντικειμενικής ανθρώπινης γνώσης και εξετάζει την επιστημονική δραστηριότητα ως μια πράξη, όπου οι μετέχοντες σε αυτήν κατασκευάζουν, δημιουργούν και παρουσιάζουν κοινωνικούς κόσμους με βάση τους δικούς τους ορισμούς της κατάστασης (Crotty, 1998).

Η προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων είναι η ερμηνευτική ή αλλιώς φαινομενολογική προσέγγιση δεδομένου ότι στόχος της έρευνας ήταν η μελέτη της δράσης και των νοημάτων μιας ομάδας στο πλαίσιο μιας περίπτωσης (Charmaz, 2006).

Μεθοδολογία Έρευνας

Για την πραγματοποίηση της έρευνας και την εξέταση των ερευνητικών ερωτημάτων που προαναφέρθηκαν επιλέχθηκε η ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Ένας πολύ σημαντικός λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η ποιοτική μεθοδολογία είναι η φύση των στόχων της, οι οποίοι υποδηλώνουν μια έμφαση στη μελέτη των τρόπων με τους οποίους τα άτομα ερμηνεύουν τον κοινωνικό τους κόσμο και εντάσσονται σε αυτόν (Bryman 2001· Silverman 2001). Άλλωστε, πρόκειται για μια μελέτη που τα κύρια ερευνητικά της ερωτήματα σχετίζονται με το 'πώς' και το 'γιατί' σε μια ορισμένη κατάσταση, ερωτήματα στα οποία η ποιοτική μεθοδολογία θεωρείται ως η πλέον κατάλληλη για να δώσει δόκιμες απαντήσεις (Silverman 2001· Berg 2001). Επιπλέον, η ποιοτική μεθοδολογία κρίθηκε ως η πιο ενδεδειγμένη για τη συγκεκριμένη έρευνα διότι, σύμφωνα με πολλούς ερευνητές, είναι πολύ βοηθητική στη μελέτη ζητημάτων σχετικών με τη συγκρότηση των ταυτοτήτων των παιδιών (Connolly, 2001).

Η μελέτη αυτή δεν έδωσε έμφαση στην απόκτηση γενικεύσιμης επιστημονικής γνώσης (Mills, 2007), αλλά στη γνώση για μια συγκεκριμένη κατάσταση και στη προσπάθεια βελτίωσης της πρακτικής αλλά και της παιδαγωγικής θεωρίας και διδασκαλίας σε θέματα που αφορούν στη διαδικασία συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας των νηπίων.

Τεχνικές Συλλογής Δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων της συγκεκριμένης έρευνας χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ημιδομημένης συνέντευξης. Η τεχνική αυτή κρίθηκε ως η καταλληλότερη για τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας λόγω των όσων μπορεί να αποκαλύψει σχετικά με τις εννοιολογήσεις των νηπίων για τους εθνικούς «άλλους». Σύμφωνα με τους Warren (2002) στις κοινωνικές έρευνες, η τεχνική της συνέντευξης προσφέρει ένα μέσο για τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους τα υποκείμενα ερμηνεύουν τον κόσμο και τη θέση τους μέσα σε αυτόν. Επιπλέον ταιριάζει σε έρευνες που προσπαθούν να κατανοήσουν κοινωνικές διαδικασίες σε μια σχετικά παρθένα περιοχή έρευνας, γιατί δίνει τη δυνατότητα προσέγγισης του ερευνητικού πεδίου με πολύ ανοιχτό τρόπο (Flick, 2002· Johnson, 2002· Rapley, 2004).

Ακόμη η συνέντευξη επιλέχθηκε γιατί κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη τεχνική για την ηλικία των κοινωνικών υποκειμένων της έρευνας. Σύμφωνα με τους Eder & Fingerson (2002) η συνέντευξη αποτελεί ενδεδειγμένη τεχνική για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Ο Connolly (2001) στην έρευνά του που είχε ως στόχο την κατανόηση της ανάπτυξης της εθνικής ταυτότητας των παιδιών και των κοινωνικών διαδικασιών και περιεχομένων που την επηρεάζουν, χρησιμοποίησε ποιοτική μεθοδολογία και συγκεκριμένα συνεντεύξεις με παιδιά. Στην έρευνά του αυτή, τονίζει τη σημασία της διερεύνησης των απόψεων των ίδιων των παιδιών και αναφέρει χαρακτηριστικά το πόσο βοηθητική είναι η συνέντευξη για τον σκοπό αυτό.

Κοινωνικά Υποκείμενα της Έρευνας

Στη συγκεκριμένη έρευνα ο αριθμός των κοινωνικών υποκειμένων ήταν περιορισμένος και η δειγματοληψία σκόπιμη. Συγκεκριμένα, τα κοινωνικά

υποκείμενα της έρευνας ήταν παιδιά ηλικίας 4-6 ετών. Συνολικά το δείγμα αποτελούταν από περίπου 22 νήπια και άλλα 17 της ομάδας ελέγχου.

Πεδίο

Η έρευνα διεξήχθη σε δύο νηπιαγωγεία στο κέντρο της Αθήνας με μεγάλο ποσοστό αλλοεθνών μαθητών. Στο πρώτο νηπιαγωγείο πραγματοποιήθηκαν και οι τρεις φάσεις της έρευνας συμπεριλαμβανομένου και του προγράμματος παρέμβασης ενώ στο δεύτερο νηπιαγωγείο πραγματοποιήθηκε μόνο η πρώτη και η τρίτη φάση της έρευνας χωρίς να πραγματοποιηθεί το πρόγραμμα παρέμβασης. Το δεύτερο νηπιαγωγείο λειτούργησε ως νηπιαγωγείο ελέγχου με σκοπό την αξιολόγηση των στόχων του προγράμματος παρέμβασης υπό το πρίσμα κριτηρίων αξιολόγησης που είχαν εκ των προτέρων συμφωνηθεί. Τα νηπιαγωγεία δεν επιλέχθηκαν τυχαία αλλά με βάση τη σύσταση της ομάδας των μαθητών τους. Συγκεκριμένα, επιλέξαμε νηπιαγωγεία με μεγάλο ποσοστό αλλοεθνών μαθητών για να διερευνήσουμε το πως λειτουργεί το δίπολο δύο ταυτοτήτων που συχνά βιώνονται ως αντικρουόμενες σε μια πολυπολιτισμική τάξη. Προηγήθηκαν επισκέψεις στα σχολεία, επαφή με τους εκπαιδευτικούς και παρακολούθησεις των μαθημάτων.

Δεοντολογικά Ζητήματα

Η συγκεκριμένη έρευνα στηρίχτηκε στις κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, του Συλλόγου Ελλήνων Κοινωνιολόγων, της Βρετανικής Εταιρείας Εκπαιδευτικής Έρευνας (BERA, 2011) και της Βρετανικής Ένωσης Κοινωνιολόγων (BSA, 2002). Οι συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας επιλέχθηκαν ως κατάλληλες για να βοηθήσουν στο στάθμισμα όλων των πτυχών της διαδικασίας διεξαγωγής εκπαιδευτικής έρευνας, και στη διεξαγωγή μιας ηθικά αποδεκτής έρευνας τα αποτελέσματα της οποίας θα είναι έγκυρα και αξιόπιστα.

Η ιδέα των παιδιών ως υποκείμενα της έρευνας εγείρει ένα μεγάλο αριθμό μεθοδολογικών καθώς και δεοντολογικών ζητημάτων (Hitchcock and Hughes 2001), για το λόγο αυτό στην παρούσα έρευνα έγινε προσπάθεια να ληφθεί υπόψη η ανισότητα δύναμης των παιδιών και η θέση τους τόσο στην κοινωνία όσο και στην έρευνα (Eder & Fingerson 2002). Συγκεκριμένα, στην έρευνα αυτή τα παιδιά αντιμετωπίστηκαν όχι ως μικροί ενήλικες αλλά ως μια ξεχωριστή κοινωνική ομάδα, ανομοιογενής, και με τις δικές της συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις με τις άλλες ομάδες.

Ένα άλλο ζήτημα το οποίο μας απασχόλησε αφορά στις εθνοτικές ταυτότητες των μαθητών του δείγματος. Όπως προαναφέρθηκε οι μαθητές ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αλλοεθνείς. Υπήρχαν πολλά παιδιά από την Αλβανία, από την Βουλγαρία κτλ. και στο Νηπιαγωγείο Ελέγχου υπήρχε και ένα παιδί από την Τουρκία. Τα παιδιά λοιπόν, είχαν ενδεχομένως άλλες εθνοτικές ταυτότητες, τυπικά τουλάχιστον, γιατί δεν έγινε συστηματική διερεύνηση του τί νιώθουν και του πώς αυτοπροσδιορίζονται εθνικά, οπότε ο 'άλλος' δεν ξέρουμε πόσο 'άλλος' ήταν για τα παιδιά, όπως δεν ξέρουμε πως και αν εντάσσονταν τα παιδιά στο δίπολο 'Έλληνας' – 'Τούρκος' ή αν η ένταξή τους στο δίπολο αυτό οφείλεται κατά ένα μέρος στη συμμετοχή τους στην έρευνά μας αλλά και για το Νηπιαγωγείο Ελέγχου στη συμμετοχή τους στον εορτασμό της συγκεκριμένης εθνικής γιορτής.

Ερευνητική διαδικασία

Η έρευνα μας πραγματοποιήθηκε σε πέντε φάσεις. Στην Α' φάση πραγματοποιήθηκε μια μικρή περίοδος παρατήρησης της ομάδας των παιδιών και των δύο Νηπιαγωγείων πριν την έναρξη της ερευνητικής διαδικασίας. Στη Β' φάση διερευνήθηκαν και καταγράφηκαν οι τρόποι με τους οποίους οι μαθητές του Νηπιαγωγείου ελέγχου και του Νηπιαγωγείου παρέμβασης εννοιολογούν και αντιλαμβάνονται τους εθνικούς «άλλους» μέσα από μια συνέντευξη η οποία ήταν ομαδική και τα παιδιά κατά τη διάρκεια της κάθονταν σε σχήμα κύκλου. Η συνέντευξη ξεκίνησε με ζωγραφική και

στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από δραστηριότητες οι οποίες είχαν τη μορφή παιχνιδιού, όπως για παράδειγμα η δραστηριότητα ‘φτιάχνουμε μια ταινία για την Ελλάδα’, ή ‘μπαίνουμε στα παπούτσια του άλλου’. Στη γ’ φάση πραγματοποιήθηκε παρατήρηση και καταγραφή της προετοιμασίας και της διεξαγωγής της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου στο Νηπιαγωγείο ελέγχου και μια παρέμβαση στην προετοιμασία και τη διεξαγωγή της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου στο Νηπιαγωγείο παρέμβασης, κατα την οποία πραγματοποιήθηκαν δραστηριότητες οι οποίες σχεδιάστηκαν από τις ερευνήτριες σε συνεργασία με τις νηπιαγωγούς.

Στη δ’ φάση έγινε διερεύνηση και καταγραφή των τρόπων με τους οποίους οι μαθητές του Νηπιαγωγείου ελέγχου και του Νηπιαγωγείου παρέμβασης εννοιολογούν και αντιλαμβάνονται τους εθνικούς «άλλους» μετά την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου στο Νηπιαγωγείο ελέγχου και μετά την εφαρμογή του προγράμματος παρέμβασης στο Νηπιαγωγείο παρέμβασης. Η δεύτερη συνέντευξη είχε τους ίδιους στόχους και τα ίδια χαρακτηριστικά με την πρώτη συνέντευξη αλλά διαφορετικές δραστηριότητες. Στην Ε’ φάση έγινε σύγκριση των δεδομένων της πρώτης συνέντευξης με τα δεδομένα της δεύτερης συνέντευξης και σύγκριση των αποτελεσμάτων του Νηπιαγωγείου παρέμβασης με τα αποτελέσματα του Νηπιαγωγείου ελέγχου. Τέλος αξιολογήθηκε η παρέμβαση.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στη συνέχεια δεν βασίζονται σε μια συστηματική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας αλλά σε μια πρώτη ανάγνωση του υλικού μας. Ως εκ τούτου στο παρόν κείμενο γίνεται μια αρχική απόπειρα διερεύνησης: α) των αντιλήψεων των νηπίων για τους εθνικούς «άλλους», και πιο συγκεκριμένα για τους Τούρκους, β) του περιεχομένου της επίσημης γνώσης για τους εθνικούς «άλλους» που παρέχεται στο σχολείο και των εκπαιδευτικών πρακτικών μέσω των οποίων μεταδίδεται και αποκτάται η γνώση αυτή, καθώς και μία αρχική προσπάθεια αξιολόγησης της διαφορετικής προσέγγισης στη διδασκαλία και στη μάθηση αναφορικά με τους εθνικούς «άλλους» που πραγματοποιήθηκε στο Νηπιαγωγείο παρέμβασης.

Αντιλήψεις των νηπίων για τους εθνικούς «άλλους» πριν την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της εθνικής γιορτής

Οι απαντήσεις των νηπίων για τους εθνικούς «άλλους» πριν την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της εθνικής γιορτής και στα δύο Νηπιαγωγεία ήταν περιορισμένες. Ένας μεγάλος αριθμός νηπίων (παραπάνω από τα μισά) δεν μπορούσε να απαντήσει στις ερωτήσεις για την Τουρκία. Δεν μπορούσαν να φανταστούν πώς είναι. Μερικά από αυτά που απάντησαν παρουσίασαν την Τουρκία ως ‘μια άσχημη και κακιά χώρα γιατί έχει κακούς’, μερικά άλλα ως μια καλή χώρα. Ενδιαφέρον έχει λοιπόν να δούμε τι συγκροτούν στο μυαλό τους τα νήπια μετά την παραδοσιακή και μετά την πιο εναλλακτική επεξεργασία της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου.

Περιορισμένες ήταν και οι απαντήσεις των νηπίων στις ερωτήσεις που είχαν ως στόχο να διερευνήσουν τις αντιλήψεις των νηπίων για τους Τούρκους. Τα περισσότερα παιδιά δεν ήξεραν να απαντήσουν πώς είναι οι Τούρκοι ή πώς φαντάζονται ότι είναι. Μερικά παιδιά απάντησαν ότι είναι κακοί. Όταν ρωτήθηκαν από πού το ξέρουν αυτό ή πού το έχουν ακούσει απάντησαν ‘στο σπίτι’, ‘στην τηλεόραση’, ‘πέρυσι στο σχολείο’. Διαπιστώνουμε λοιπόν εδώ ότι οι αρνητικές αντιλήψεις των νηπίων για την Τουρκία ή τους Τούρκους πιθανόν να οφείλονται σε αναπαραστάσεις οι οποίες προέρχονται από το σχολείο, την οικογένεια, τα ΜΜΕ και από άλλους παράγοντες που έχουν παρέμβει στη μέχρι τώρα εθνική τους διαπαιδαγώγηση.

Προετοιμασία και διεξαγωγή της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου στο Νηπιαγωγείο ελέγχου

Στο Νηπιαγωγείο ελέγχου η νηπιαγωγός ασχολήθηκε με τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου έξι μέρες. Την πρώτη μέρα η νηπιαγωγός έκανε μια συζήτηση για την επανάσταση του 1821. Μερικά αποσπάσματα από τη συζήτηση:

«Είχαν δίκιο οι Έλληνες, γιατί δεν πήγανε οι Έλληνες να πολεμήσουνε τους Τούρκους, οι Τούρκοι ήρθαν και τους πολέμησαν και τους πήραν την πατρίδα τους. Άρα, ποιοι έχουν το δίκιο;»

-Νηπιαγωγός: (για τον Αθανάσιο Διάκο) *«[...] τον θανάτωσαν, τον σκότωσαν με έναν πάρα πολύ τραγικό τρόπο, τον σούβλισαν».*

-Κοσμίν: *«Κυρία, με σπαθί;»*

-Νηπιαγωγός: *«Όχι με σπαθί. Όπως κάνουμε σήμερα εμείς το Πάσχα, που σουβλίζουμε το αρνάκι και το τρώμε, αλλά αυτό επιτρέπεται βέβαια, γιατί είναι για να φάμε».*

-Αμίρ: *«Τον φάγανε;»*

-Νηπιαγωγός: *«Όχι, του το έκαναν για να τον βασανίσουν. Τον βασάνισαν πάααρα πολύ άσχημα, με τον χειρότερο τρόπο που μπορούσαν. Ήτανε όμως, τόσο μεγάλη η αγάπη του για την Ελλάδα και τόσο βαθιά η πίστη του ότι έπρεπε να νικήσουμε τους Τούρκους, για να ελευθερώσουμε τη χώρα μας, που δεν τον ένοιαζε κι αν ακόμα χάριζε τη ζωή του για την Ελλάδα [...]».*

-Σωτήρης: *«Αυτόν που τον σουβλίσανε, τον έριζαν μετά στα λιοντάρια;».*

-Νηπιαγωγός: *«Όχι, όχι. Δεν έχεις δει πώς σουβλίζουν το αρνί;»*

-Σωτήρης: *«Ναι, έχω δει».*

-Νηπιαγωγός: *«Ε, έτσι τον κάνανε».*

-Αμίρ: *«Τον φάγανε;»*

-Νηπιαγωγός: *«Όχι, δεν τον φάγανε».*

-Κοσμίν: *«Του κόψανε το πόδι!»*

-Θεοφανεία: *«Του το κόψανε κυρία;»*

-Νηπιαγωγός: *«Όχι. Το εξήγησα. Τον σουβλίσανε. Ο Κοσμίν τώρα λέει τα δικά του».*

Κατόπιν η Νηπιαγωγός διακόσμησε την αίθουσα με ελληνικά σύμβολα, φωτογραφίες ηρώων, φωτογραφίες από μάχες, πολεμικό εξοπλισμό, σημαίες κτλ. Αφού τελείωσε με τη διακόσμηση της αίθουσας έδωσε στα παιδιά φωτοτυπίες με 'το κρυφό σχολειό' για να ζωγραφίσουν. Τη δεύτερη μέρα τα παιδιά ζωγράφισαν διάφορες φωτοτυπίες με θέμα την 25^η Μαρτίου και συμπλήρωσαν και ένα φύλλο εργασίας: 'Ντύνω τον τσολιά'. Την τρίτη μέρα τα παιδιά χρωμάτισαν και έκοψαν ελληνικές σημαίες και ζωγράφισαν φωτοτυπίες με θέμα την 25^η Μαρτίου. Στη συνέχεια άκουσαν τραγούδια της 25^{ης} Μαρτίου: 'Να 'τανε το 21', 'Θούριος', 'Τα κλεφτόπουλα' και άρχισαν να τα μαθαίνουν. Την τέταρτη μέρα τα παιδιά ζωγράφισαν μια φωτοτυπία με τον Κολοκοτρώνη και στη συνέχεια σε ελεύθερη ζωγραφική την Ελλάδα, όπου η Νηπιαγωγός την χαρακτήρισε ως την πατρίδα των παιδιών αγνοώντας το γεγονός ότι τα περισσότερα νήπια της ομάδας προέρχονταν από άλλες χώρες. Την πέμπτη μέρα η νηπιαγωγός μίλησε στα παιδιά για τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και έδωσε στα παιδιά να ζωγραφίσουν φωτοτυπίες σχετικές. Στη συνέχεια έκαναν πρόβα τα ποιήματα τους ('Η Ελλάδα', 'Ο ήρωας', 'Οι τσολιάδες' κτλ.). Την έκτη μέρα πραγματοποιήθηκε η γιορτή η οποία ήταν ανοιχτή προς τους γονείς και περιελάμβανε τραγούδια, συζήτηση για την 25^η Μαρτίου και ποιήματα.

Εικόνα 1. Διακόσμηση στην τάξη

Εικόνα 2. Ζωγραφιές παιδιών

Στόχος της προετοιμασίας και της διεξαγωγής της γιορτής ήταν να δομήσει την εθνική μνήμη, να προσδιορίσει το ελληνικό έθνος και να το διακρίνει από τα άλλα και να καλλιεργήσει την αγάπη για την πατρίδα. Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας και της διεξαγωγής της γιορτής στο Νηπιαγωγείο ελέγχου κυριάρχησε το θέμα της απειλής, οι Τούρκοι περιγράφηκαν με αρνητικά και υποτιμητικά χαρακτηριστικά και συνδέθηκαν μόνο με στιγμές πολέμου και καταστροφής. Οι ιστορίες, τα ποιήματα και τα τραγούδια διέγειραν τα συναισθήματα των παιδιών μέσα από ένα λυρικό και συναισθηματικά φορτισμένο λόγο. Το περιεχόμενο της γιορτής έδωσε στα νήπια εργαλεία αναπαράστασης του κακού 'άλλου'.

«οι Τούρκοι αυτά τα χρόνια έκαναν πράγματα που δεν ήταν καθόλου σωστά, καθόλου σωστά. Βασάνισαν πάρα πολύ τον ελληνικό λαό. Το πρώτο πράγμα που έκαναν οι Τούρκοι ήταν να κλείσουν όλα τα σχολεία για να εμποδίσουν τη μόρφωση των παιδιών».

«Οι Έλληνες έτρωγαν μόνο ψωμί και ήταν στη φυλακή. Αυτό όμως που τους ενοχλούσε περισσότερο και τους βασάνιζε ήταν, όχι τόσο το φαγητό, αλλά ότι δεν ήτανε ελεύθεροι, ότι την πατρίδα τους την είχανε πάρει οι Τούρκοι»

«Λέγανε λοιπόν στα παιδάκια, ότι μόλις νυχτώσει και δεν έχει φως έξω για να σας δουν οι Τούρκοι, γιατί άμα τα έβλεπαν οι Τούρκοι, θα τα σκότωναν τα παιδάκια, μόλις λοιπόν νυχτώσει, θα παίρνετε την τσαντούλα σας, θα κατεβαίνετε τα σκαλάκια, θα έρχεστε σε εκείνο το υπόγειο που σας έχουμε πει και εκεί θα σας περιμένει ο παπάς της εκκλησίας, που ήταν και δάσκαλος».

Αντιλήψεις των νηπίων του Νηπιαγωγείου ελέγχου για τους εθνικούς «άλλους» μετά την προετοιμασία και διεξαγωγή της εθνικής γιορτής

Με μια πρώτη εξέταση των απαντήσεων των παιδιών διαπιστώθηκε ότι οι αντιλήψεις που είχαν τα νήπια του Νηπιαγωγείου ελέγχου για τον εθνικό «άλλο» πριν τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου διαφέρουν σε μερικά σημεία με αυτές που είχαν μετά. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι και πριν και μετά τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου

μερικά νήπια απάντησαν ότι η Τουρκία είναι μια άσχημη και κακιά χώρα. Εν τούτοις, ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι πριν τη γιορτή απάντησαν μόνο τα μισά περίπου νήπια, τα υπόλοιπα δεν μπορούσαν να φανταστούν πώς θα είναι η Τουρκία, ενώ μετά τη γιορτή απάντησαν όλα τα νήπια: 'Την Τουρκία δεν την αγαπώ, δεν ξέρω τη γλώσσα, έχει πολεμήσει με την Ελλάδα', 'Η Τουρκία που μισεί την Ελλάδα', 'Η Τουρκία έχει πολεμικά πράγματα', 'Δεν θέλω να πάω στην Τουρκία γιατί έχει όλο μικρόβια', 'Ο ήλιος κλαίει στην Τουρκία γιατί δεν θέλει τον πόλεμο' κοκ.

Οι αντιλήψεις των νηπίων για τους Τούρκους και πριν και μετά τη γιορτή ήταν αρνητικές. Πριν την προετοιμασία όμως και τη διεξαγωγή της γιορτής είχαν απαντήσει πολύ λίγα νήπια ενώ μετά απάντησαν σχεδόν όλα. Επιπλέον μετά τη γιορτή τα νήπια αιτιολόγησαν τις αρνητικές τους αντιλήψεις λέγοντας ότι οι Τούρκοι είναι κακοί λόγω του ότι 'έχουν πολεμήσει τους Έλληνες', 'έχουν πιστόλια και έχουν σκοτώσει', 'καταστρέφουν σπίτια', 'σκοτώνουν παιδάκια' κοκ. Η αρνητική αξιολόγηση των Τούρκων από τα νήπια, πιθανότατα κρύβει τον φόβο της απειλής απέναντι στις συνθήκες και στον τρόπο ζωής τους.

Προετοιμασία και διεξαγωγή της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου στο Νηπιαγωγείο παρέμβασης

Στο Νηπιαγωγείο παρέμβασης ασχοληθήκαμε με το θέμα της 25ης Μαρτίου τέσσερις μέρες. Την πρώτη μέρα συζητήσαμε για τις διάφορες χώρες που υπάρχουν στον κόσμο μας. Ξεκινώντας από τις χώρες των παιδιών του Νηπιαγωγείου, μιας και το Νηπιαγωγείο είχε μεγάλο ποσοστό αλλοεθνών μαθητών, είδαμε διάφορες χώρες στον χάρτη και στην υδρόγειο σφαίρα, είπαμε πώς ονομάζονται οι κάτοικοί τους και αν γνωρίζουμε κάτι για κάποια από αυτές τις χώρες. Στη συνέχεια τα παιδιά ζωγράφισαν την πατρίδα τους ή κάποια άλλη χώρα που ίσως έχουν επισκεφτεί ή θα ήθελαν να επισκεφτούν. Τη δεύτερη μέρα ασχοληθήκαμε με τις σημαίες των διάφορων χωρών για τις οποίες είχαμε συζητήσει την προηγούμενη μέρα. Φτιάξαμε σημαίες με τα παιδιά με διάφορα υλικά και σε διάφορα χρώματα και στην συνέχεια παίξαμε παιχνίδια με τις σημαίες. Στο τέλος της ημέρας έγινε μια μικρή ιστορική αναφορά στην επέτειο της 25ης Μαρτίου με αφορμή το ότι θα έχουμε γιορτή στο σχολείο μας.

Την τρίτη μέρα μιλήσαμε για τους γείτονες και για το πώς καμιά φορά τσακώνονται και είπαμε προσωπικές εμπειρίες από τσακωμούς και καβγάδες. Αρκετά παιδιά είχαν να διηγηθούν ιστορίες από γείτονες που τσακώνονται κοντά στο σπίτι τους ή στο χωριό. Χρησιμοποιώντας τις ιστορίες αυτές ως βάση μιλήσαμε για τις γειτονικές χώρες και για το ότι κάποιες φορές και οι γειτονικές χώρες 'τσακώνονται' μεταξύ τους, όπως και οι γείτονες, και κάνουν πόλεμο. Μιλήσαμε και για το αντίθετο του καβγά, του τσακωμού και του πολέμου, την φιλία, την αγάπη και την ειρήνη. Στη συνέχεια διαβάσαμε το παραμύθι 'Πατάτες Πατάτες' και αφού συζητήσαμε για αυτό και κάναμε ερωτήσεις κατανόησης, τα παιδιά ζωγράφισαν τη σκηνή του παραμυθιού που τους έκανε περισσότερο εντύπωση. Το παραμύθι αυτό μιλάει για τον πόλεμο και τις συνέπειές του και αντίστοιχα και για την ειρήνη και τις χαρές της.

Εκόνα 3. Οι Μπλέ και οι Κόκκινοι πολεμούν.

Εικόνα 4. Τα αδέρφια επιστρέφουν σπίτι τους. Τελείωσε ο πόλεμος.

Την τέταρτη μέρα πραγματοποιήθηκε η γιορτή της 25ης Μαρτίου η οποία ήταν κλειστή, χωρίς την παρουσία των γονέων. Την ημέρα εκείνη μιλήσαμε για την ελευθερία και την σκλαβιά, τον πόλεμο και την ειρήνη. Έγινε συζήτηση και παραλληλισμός με το ιστορικό γεγονός και στην συνέχεια φτιάξαμε μια ομαδική ζωγραφιά σε χαρτί του μέτρου για την ελευθερία. Αφού συζητήσαμε για την ελευθερία είπαμε το ποίημα 'Όταν κάνουμε πόλεμο'. Τέλος ακούσαμε τραγούδια για την ειρήνη, τον πόλεμο και την ελευθερία. Η αίθουσα είχε διακοσμηθεί με ζωγραφιές και κατασκευές των παιδιών (σημαίες, ζωγραφιές από το παραμύθι κτλ.)

Καθ' όλη τη διάρκεια της γιορτής κυριάρχησε το θέμα του πολέμου και της ειρήνης. Ο πόλεμος παρουσιάστηκε ως ένα γεγονός που επηρεάζει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων και των δύο χωρών που παίρνουν μέρος αλλά και ως κάτι που πολλές φορές αποφασίζεται από τους πολιτικούς και όχι τους απλούς πολίτες όπως και στο παραμύθι 'Πατάτες, πατάτες'. Στόχος της γιορτής ήταν να εστιάσουμε στο σεβασμό της ταυτότητας, και στην καλλιέργεια της φιλίας, της συνεργασίας, της κατανόησης και της αποδοχής, και να ενθαρρύνουμε θετικότερες εννοιολογήσεις για τους εθνικούς «άλλους» στα νήπια.

Αντιλήψεις των νηπίων του Νηπιαγωγείου παρέμβασης για τους εθνικούς «άλλους» μετά την προετοιμασία και διεξαγωγή της εθνικής γιορτής

Διερευνώντας τις απαντήσεις των παιδιών διαπιστώθηκε ότι οι αντιλήψεις που είχαν τα νήπια του Νηπιαγωγείου παρέμβασης για τον εθνικό «άλλο» πριν τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου δεν διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό με αυτές που είχαν μετά την προετοιμασία και διεξαγωγή της εθνικής γιορτής. Και πριν και μετά την παρέμβαση τα περισσότερα νήπια δεν ήξεραν να περιγράψουν την Τουρκία. Ένα νήπιο περιέγραψε την Τουρκία ως μια ωραία χώρα: 'η γιαγιά μου πήγε στην Τουρκία και ήταν ωραία'.

Όσον αφορά στις αντιλήψεις των νηπίων για τους Τούρκους παρατηρούμε ότι υπάρχει ένα ευρύ φάσμα απαντήσεων: 'δεν ξέρω', 'όλοι καλοί', 'άσχημοι γιατί δεν είναι καλοί, το άκουσα στην τηλεόραση', 'κακοί γιατί έκαναν άσχημα πράγματα', 'μερικοί καλοί μερικοί κακοί', 'και καλοί και κακοί', 'καλοί στην Τουρκία', 'οι άντρες δεν θα είναι καλοί γιατί επιτέθηκαν στην Ελλάδα', 'καλοί νομίζω'. Τα νήπια που περιέγραψαν αρνητικά τους Τούρκους δικαιολόγησαν την αρνητική τους περιγραφή με το γεγονός ότι οι Τούρκοι πολέμησαν και σκότωσαν τους Έλληνες. Όταν ερωτήθηκαν που το ξέρουν αυτό, απάντησαν ότι το άκουσαν στην τηλεόραση ή ότι τους το είπαν οι γονείς τους ή η γιαγιά και ο παππούς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στόχος μας στην παρούσα ανακοίνωση δεν ήταν η παρουσίαση ενός συγκεκριμένου τρόπου εορτασμού της 25ης Μαρτίου στο Νηπιαγωγείο αλλά ούτε και η παρουσίαση μιας μαγικής συνταγής για τον σχεδιασμό των εθνικών εορτών στα σχολεία. Στόχος μας ήταν ο προβληματισμός και η προτροπή για τη διερεύνηση του ρόλου τόσο του εκπαιδευτικού συστήματος όσο και των εκπαιδευτικών στη συγκρότηση και

μετάδοση της σχολικής γνώσης, καθώς και στη διαμόρφωση των αντιλήψεων και των στάσεων των μαθητών απέναντι στους «άλλους».

Από μια πρώτη ανάγνωση του υλικού παρατηρούμε ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις εννοιολογήσεις της ομάδας ελέγχου για τους εθνικούς «άλλους» με αυτές της ομάδας που παρακολούθησε το πρόγραμμα παρέμβασης. Οι διαφορές αυτές πιθανόν να οφείλονται στο πρόγραμμα παρέμβασης και συγκεκριμένα στο περιεχόμενο της γνώσης που προώθησε.

Αναδεικνύεται συνεπώς η ανάγκη συστηματικότερης μελέτης και διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά διαμορφώνουν τις αντιλήψεις τους και χτίζουν τις στάσεις τους απέναντι στο «άλλο», αλλά και του ρόλου της καθημερινής πρακτικής των εκπαιδευτικών και του περιεχομένου της στη διαδικασία αυτή.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι εκπαιδευτικοί μέσα από τη δουλειά τους είναι σε θέση να επηρεάσουν τις εννοιολογήσεις των μαθητών για τους εθνικούς «άλλους» και συνεπώς να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός σχολείου και μιας κοινωνίας πιο δεκτικής στο διαφορετικό αποτρέποντας τη διαμόρφωση στερεοτυπικών αντιλήψεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΦΙΑ

Andreou, A., Kuridis, A., Vamvakidou, I., Kassidou, S. (2003). 'How Greek primary school students understand the March 25th national anniversary', *International Journal of Learning*:10.

Ανδρέου Α., Βαμβακίδου Ι., Γκόλια Β., Ζυγούρη Ε., Κασίδου Σ., & Κυρίδης Α. (2002). 'Μελέτη του επετειακού λόγου των δασκάλων για την 25^η Μαρτίου'. *Πρακτικά 2^{ου} εκπαιδευτικού συνεδρίου: Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων*, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.

Amnesty International. (2017). *Amnesty International Report 2011. The state of the world's human rights*. [Online] Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/02/annual-report-201718/> (last accessed 5 February 2018).

Berg, B. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Boston: Allyn and Bacon.

British Educational Research Association (2011). *Revised Ethical Guidelines for Educational Research*. [Online] Available at: <https://www.bera.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/BERA-Ethical-Guidelines-2011.pdf?noredirect=1> (last accessed 7 April 2011).

British Sociological Association (2002). *Statement of Ethical Practice- March 2002 (Appendix updated May 2004)*. [Online] Available at: <https://www.britisoc.co.uk/media/23902/statementofethicalpractice.pdf> (last accessed 9 April 2017).

Bryman, A. (2001). *Social Research Methods*, Oxford: Oxford University Press.

Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: SAGE Publications.

Christensen, P. H. (2004). 'Children's Participation in Ethnographic Research: Issues of Power and Representations', *Children & Society*:18, 165-176.

Cohen, L., Manion, L., and Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education* (5th ed.) London: Routledge.

Connolly, P. (2001). 'Qualitative Methods in the Study of Children's Racial Attitudes and Identities', *Infant and Child Development*:10, 219-233.

Crotty, M. (1998). *The Foundations of Social Research: Meaning and Perspective in the Research Process*. London: Sage Publications.

- Dragonas, T. (2003). 'Mirror representations of national identity: Greece and Turkey', *Proceedings of the 10th Biennial Conference of the International Society for Theoretical Psychology*, Istanbul, June 22-27, 2003.
- Eder, D. and Fingerson, L. (2002). 'Interviewing Children and Adolescents'. In J., Gubrium and J., Holstein (Eds), *Handbook of Interview Research. Context and Method*, London: Sage Publications.
- Flick, U. (2002). *An Introduction to Qualitative Research*, London: Sage Publications.
- Gerson, K. and Horowitz, R. (2002). 'Observation and Interviewing'. In May, T. (Ed), *Qualitative Research in Action*, London: Sage Publications.
- Hitchcock, G. and Hughes, D. (2001). *Research and the Teacher. A Qualitative introduction to School-based Research*, London: Routledge.
- International Association for the Evaluation of Educational Achievement (2011). *International Civic and Citizenship Education Study - ICCS 2009* [Online]. Available at: <http://www.iea.nl/icces.html#c909> [last accessed 29 March 2011].
- Johnson, J. M. (2002). 'In-Depth Interviewing'. In J. F., Gubrium and J. A., Holstein (Eds), *Handbook of Interview Research*, London: Sage Publications.
- Johnson, M. and Hallgarten, J. (2002). 'The future of the teaching profession'. In M., Johnson and J., Hallgarten (Eds), *From Victims of Change to Agents of Change: The future of the teaching profession*. London: Institute for Public Policy Research.
- Kenway, J. and Bullen, E. (2000). 'Education in the Age of Uncertainty: an eagle's eye-view'. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*:30 (3), 265-273.
- Κουλούρη, Χ. (1995). *Μύθοι και σύμβολα μιας εθνικής επετείου*, Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Lobel, A. (2005). *Πατάτες, Πατάτες*, Αθήνα: Άγκυρα.
- Mills, G. (2007). *Action Research: A Guide for the Teacher Researcher*, New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Μπονίδης, Κ. (2004). 'Όψεις εθνοκεντρισμού στη σχολική ζωή της ελληνικής εκπαίδευσης: οι εθνικές επείτειοι της 28^{ης} Οκτωβρίου και της 25^{ης} Μαρτίου', *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τευχ. 134, σελ. 69-84.
- Πρωτονατορίου, Σ., Χαραβιτσιδής, Π., Βουλαλάς, Κ., Μακρυγιάννης, Γ. (2008). '« Εθνικές εορτές»: 28^η Οκτωβρίου: η εμπειρία μιας άλλης προσέγγισης'. Στο Τ., Βαρνάβα-Σκούρα (Επιμ.) *Παιδαγωγικές δράσεις και διδακτικές προσεγγίσεις σε πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Το παράδειγμα του 132^{ου} Δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ντουντούμη.
- Rapley, T. (2004). 'Interviews'. In Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. and Silverman, D. (Eds), *Qualitative Research Practice*, London: Sage Publications.
- Robson, C. (2002). *Real World Research*. Oxford: Blackwell.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting Qualitative Data, Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, London: Sage Publications.
- Tsekeris, C., Pinguli, M., Georga, E. (2015). 'Young People's Perceptions of Economic Crisis in Contemporary Greece: A Social Psychological Pilot Study'. *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy*. Research Paper No 19, November 2015.
- Warren, C. A. (2002). 'Qualitative Interviewing'. In J. F., Gubrium and J. A., Holstein (Eds), *Handbook of Interview Research*, London: Sage Publications.

Με την ευγενική χορηγία των

Εκδόσεις
ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ
KALEIDOSCOPE PUBLICATIONS

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
GUTENBERG

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ
www.metaixmio.gr

Η Οργανωτική Επιτροπή ευχαριστεί τους χορηγούς τους Συνεδρίου για την οικονομική ενίσχυση που προσέφεραν, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην καλύτερη οργάνωση και διεξαγωγή του.